

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Мікроекономіка»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 12 - Ринок факторів виробництва

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол від 31.08.21 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Бондаренко Л.Ф.

Рецензенти:

1. Голова циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Цимбалістова О.А.
2. Професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, д.е.н., професор Дружиніна В.В.

План лекцій:

1. Особливості факторних ринків
2. Прохідний попит за умови досконалої та недосконалої конкуренції на ринках продуктів
3. Оптимальний вибір факторів виробництва
4. Ринок праці
5. Ринок капіталу

Рекомендована література:

Основна література:

1. Базилевич В.Д. Мікроекономіка Практикум. Навчальний посібник – Київ, 2010 – 294с.
2. Старчик Н.В., Носач І.В. Мікроекономіка: Навчальний посібник – Кременчук, 2012 – 287 с.
3. Рудий М.М. Мікроекономіка: Навчальний посібник – К.: Каравела, 2012 – 360 с.
4. Наливайко А.П. Мікроекономіка: Підручник – К.: КНЕУ, 2011. -446 с.
5. Наливайко А.П. Практикум з мікроекономіки до підручника з Мікроекономіки. Навчальний посібник – К.: КНЕУ, 2013. – 522 с.
6. Панчишин С.М. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка: Підручник: у 2-х кн. / За ред. С.М. Панчишина. — К.: Знання, 2013. — 615 с.
7. Пилипенко П.П. Мікроекономіка. Курс лекцій: Навчальний посібник. — Львів: Новий світ – 2000, 2012. – 280 с.
8. Буряк П.Ю. Мікроекономіка: Підручник– К.: «Хай – Тек прес» - 2012. –560 с.

Допоміжна література:

1. Тарасевич В.М. Економічна теорія. Мікроекономіка. Підручник – К.: Знання, 2012 - 134с.
2. Поплавська Ж.Б. Мікроекономіка. Навчальний посібник – К.: Алерта, 2011 – 272 с.
3. Білецька Л. В. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка. К.: ЦУЛ, 2009.- 175с.
4. Пилипенко В. В. Мікроекономіка: Курс лекцій. Львів: Новий світ, 2012.
5. Кундєєва Г. О. Мікро- і макроекономіка: навчально – методичний посібник. — К. : НУХТ, 2011. — 222 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

1. Особливості факторних ринків

Фактори виробництва (лат. factor - роблячий, виробляючий) використані у процесі виробництва виробничі ресурси.

До факторів виробництва відносяться: праця, капітал, земля, підприємництво. Ціна факторів виробництва (ресурсу) — це дохід їх власників (факторні доходи — відповідно, заробітна плата, процент, рента, підприємницький дохід).

Споживачами трудових, інвестиційних, природних ресурсів та підприємницьких здібностей є фірми.

Ринок ресурсів — це соціально - економічні відносини стосовно купівлі — продажу економічних ресурсів та послуг, що ними надаються. Різниця між ринками ресурсів і продуктів наведена в таблиці 12.1.

Таблиця 12.1

Порівняльна характеристика ринку ресурсів та ринку споживчих благ		
Показники	Ринок споживчих благ	Ринок ресурсів
1	2	3
Суб'єкти, що формують пропозицію	Підприємства	Домогосподарства
Суб'єкти, що формують попит	Домогосподарства	Підприємства
Індивідуальна пропозиція пов'язана з	Максимізацією прибутку	Максимізацією корисності
Індивідуальний попит пов'язаний з	Максимізацією корисності	Максимізацією прибутку
Попит є	Первинним	Вторинним, похідним від попиту на споживчі блага
Об'єкт купівлі продажу є	Коротко - та середньострокового використання	Довгострокового використання
Форма відчуження об'єкта купівлі – продажу	Соціальна	Функціональна і соціальна
Ціни на об'єкт купівлі – продажу	Поточна ринкова	Орендна і капітальна

Функціональне відчуження передбачає зміну користувача економічних ресурсів на деякий термін (оренда землі).

Соціальне відчуження передбачає зміну власника економічних ресурсів (продаж).

З цими формами відчуження пов'язані дві форми купівлі-продажу:

- продаж послуг, що надаються ресурсами;
- продаж самих ресурсів.

Звідси, слід мати на увазі, що всі фактори виробництва (крім праці), крім орендної (прокатної) ціни, що дозволяє судити про ефективність використання ресурсу на протязі певного часу (зарплата, рента, процент), мають ще капітальну оцінку.

Тобто ресурс може бути джерелом доходу як результату виробничого використання ресурсу або постійного доходу.

Таким чином, виробничі ресурси мають дві ціни — прокатну і капітальну.

Прокатна (орендна) ціна ресурсу - це сума грошей, яку необхідно заплатити за використання ресурсу (фактору виробництва) протягом певного періоду.

Капітальна ціна — цінність послуг ресурсу за весь термін служби.

Оскільки від цін факторів виробництва залежать доходи їх власників, то теорія ціноутворення на фактори виробництва є теорією розподілу національного доходу.

Корисність ресурсу являє приріст прибутку, викликаний використанням цього ресурсу.

Крім особливостей, наведених в таблиці 12.1, можна навести наступну специфіку ресурсних ринків:

- взаємодоповненість факторів виробництва та їх взаємозамінність, але не повна;
- особистісний характер такого фактору, як праця, специфіка його відтворення і продажу.

При цьому на відміну від капіталізму XVIII - XIX ст., робоча сила (праця) розглядаються як об'єкт вкладення капіталу. Якщо мати на увазі, що і земля не виступає більше як дар природи, то слід визнати, що традиційний поділ факторів виробництва вже застаріває, оскільки різниця між ними стирається. Працю, землю можна також розглядати як різні форми капіталізму

2. Прохідний попит за умови досконалої та недосконалої конкуренції на ринках продуктів

Заради задоволення попиту на свою продукцію фірма взагалі купує ресурси. Тобто ринок об'єктивно встановлює первинність попиту на готову продукцію і вторинність попиту на фактори виробництва, який називають похідним попитом.

Серед чинників, що впливають на обсяги залучення фактора у виробництво, основними є такі:

- => ціна фактора, яка склалася на факторному ринку;
- => ціна продукту, зміна продуктивності ресурсу

Чинники, що спричинили зміни у попиті на ресурс:

1. Зміни у попиті на продукт. За інших незмінних умов підвищення ціни продукту викликає збільшення попиту на фактор виробництва, за допомогою якого він виробляється і, отже, переміщує криву попиту праворуч.
2. Зміни продуктивності факторів виробництва. За інших однакових умов зміна у продуктивності будь - якого фактора виробництва переміщує в тому є напрямі і криву попиту на нього. Підвищення продуктивності ресурсу пересуває криву попиту на нього праворуч, а зменшення продуктивності — ліворуч.

Серед шляхів підвищення продуктивності кожного з факторів виробництва основними є такі:

- технічний прогрес - удосконалення техніки і технології приводить у довгостроковому періоді до зниження рівня середніх витрат фірми та галузі, що

свідчить про зменшення обсягів ресурсів, потрібних для виробництва певної кількості продукції

– обсяги використання інших ресурсів - гранична продуктивність одного з факторів виробництва залежить від обсягів використання інших факторів, що пов'язані з ним. Це впливає з ефекту масштабу

3. Зміни цін на інші фактори. Фактори виробництва, як і кінцеві продукти, можуть бути взаємодоповнюваними. Тому зміни цін на них по-різному впливають на попит.

Отже, коли два ресурси є взаємодоповнюваними, зміна ціни одного змінює попит на другий у протилежному напрямі.

Коли ж знижується ціна одного з факторів - субститутів, то попит на другий може як збільшуватися, так і зменшуватися. При цьому напрямок зміни попиту на фактор виробництва визначатиметься взаємодією двох ефектів, які одночасно виявляються при зміні ціни одного з факторів - замінників. Це ефект заміщення та ефект обсягу виробництва.

Ефект заміщення виявляється у намаганні фірм замінювати відносно дорожчі ресурси тими, що подешевшали. Наприклад, праця і сільськогосподарська техніка використовується для вирощування цукрових буряків.

Ефект обсягу продукції виявляється у бажанні фірм збільшувати обсяг виробництва продукції, коли один із факторів - замінників дешевшає.

Ефект заміщення та обсягу виробництва діють у протилежних напрямках.

3. Оптимальний вибір факторів виробництва

У довгостроковому періоді фірма може змінювати обсяги використання усіх факторів виробництва. Тому слід визначити оптимальний обсяг ресурсів, який використовує фірма для забезпечення максимального прибутку.

Правило мінімізації витрат, яке вимагає, щоб фірма для досягнення певного обсягу виробництва купувала таку комбінацію змінних факторів виробництва, для якої:

$$\frac{MP_L}{P_L} = \frac{MP_K}{P_K} - \text{короткостроковий період}$$

де MP_L та MP_K - граничні продукти відповідно, праці й капіталу,

У довгостроковому періоді і загальні виграти на виробництво будь – якого обсягу продукції стають найменшими тоді, коли граничний продукт на гривню вартості кожного задіяного фактора виробництва однаковим.

а) Мінімізація витрат - не лише одна з умов максимізації прибутку фірми в довгостроковому періоді.

Доведемо, що при мінімізації фірмою довгострокових витрат кожне відношення у рівнянні $\frac{MP_L}{P_L} = \frac{MP_K}{P_K} = \dots = \frac{MP_N}{P_N}$ дорівнює оберненій величині

граничних витрат фірми на виробництво додаткової одиниці продукції: $\frac{P_L}{MP_L} =$

$$\frac{P_K}{MP_K} = \dots = \frac{P_N}{MP_N} = MC$$

б) Друга умова полягає в тому, що фірма максимізує прибуток тільки при такому обсягові виробництва який забезпечує найбільшу різницю між загальним доходом і загальними витратами. ($TR - TC$)

Коли, ж фірма максимізує прибуток її граничні витрати дорівнюють граничному доходу ($MC=MR$), який, також дорівнює лівій частині рівняння:

$$\frac{P_L}{MP_L} = \frac{P_K}{MP_K} = \dots = \frac{P_N}{MP_N} = MP - \text{короткострокова і довгострокова}$$

$$\begin{aligned} \text{Перегрупувати рівняння отримаємо: } MR \times MP_L &= P_L \\ MR \times MP_R &= P_R \end{aligned}$$

$$\dots \\ MR \times MP_N = P_N$$

Ліві частини рівня – це граничні продукти у грошовому вираженні, відповідно, факторів L, K, N. Тому для максимізації прибутку фірмі слід прирівняти граничний продукт у грошовому вираженні кожного залученого фактора виробництва до його ціни:

$$MRP_L = P_L$$

$$MRP_K = P_K$$

$$MRP_N = P_N$$

Поділивши обидві частини кожного рівняння на ціни відповідних ресурсів, отримаємо:

$$\frac{MRP_L}{P_L} = \frac{MRP_K}{P_K} = \dots = \frac{MRP_N}{P_N} = 1 - \text{короткострокова і довгострокова}$$

Отже, правило визначення кількості змінного вхідного фактора для фірми, яка максимізує прибуток у короткостроковому періоді, поширюється і на довгостроковий період. Тільки тепер фірма має досягти такої комбінації виробничих факторів, при якій відношення граничного продукту кожного фактора до його ціни дорівнює одиниці.

4. Ринок праці

Специфіка ринку праці визначається особливістю того товару, який на ньому представлений.

Ринок праці, як і будь – який інший вид ринку, має такі основні характеристики: суб'єкти ринку, що визначають попит і пропозицію; ринкова ціна; конкуренція.

Виділяють найважливіші його особливості:

- ринок праці належить до ресурсних ринків, а отже має своєрідних суб'єктів (суб'єкти попиту — фірма, держава; суб'єкти пропозиції - домашні господарства) порівняно з ринками споживчих товарів;
- попит на працю, як і на будь - які інші види економічних ресурсів, є похідним попитом;
- велика тривалість взаємовідносин продавця і покупця — тривають стільки часу, на який укладається угода з найму працівника;
- не грошові чинники - складність і престижність роботи, умови праці, її безпека для здоров'я, гарантії зайнятості і професійного росту, моральний клімат в колективі;

– воливі інституціональних структур - профспілки, трудове законодавство, державна політика зайнятості.

Номінальна заробітна плата - сума грошей, яку отримує працівник за свою денну, тижневу, місячну працю.

Реальні заробітна плата — це сукупність життєвих благ і послуг, які можна придбали за отримані гроші.

Досконала конкуренція на ринку праці передбачає, що:

- Фірми і домогосподарства є ціноодержувачами;
- Праця є однорідною,
- Вхід на ринок для нових учасників і вихід з нього є вільним,
- Всі учасники повністю поінформовані щодо ситуації на ринку, зокрема цін.

5. Ринок капіталу

Під капіталом на ринку факторів виробництва розуміють фізичний капітал, або виробничі фонди, які не можна назвати капітальними богами. До капітальних благ належать будівлі та виробничі споруди, машини, обладнання, інфраструктура, товарно - матеріальні запаси.

Капітал в широкому розумінні - цінність, що приносить потік доходу. Капітал в даному випадку – виробничі фонди підприємств, земля, цінні папери, депозити.

Капітал являє собою **запас**, а його **послуги – потік**. На ринку послуг капіталу попит і пропозицію здійснюють фірми (бізнес), які здають в оренду власні капітальні блага за певною ставкою, яка має назву орендна плата. Фізичний капітал користується попитом тому, що продуктивний. Попит на капітал – це попит на позичкові кошти (позичковий капітал).

Дисконтування – це спеціальний прийом для співставлення поточної (сьогоднішньої) і майбутньої цінності грошей.

Дисконтування – це процедура, обернена нарахуванню складних процентів, тобто розрахунку майбутньої цінності (FV) сьогоднішньої суми грошей.

Дисконтування – це зведення майбутнього доходу до поточної вартості (PV)

$$PV = \frac{FV}{(1+r)^t}$$

де t – кількість років, r – процентна ставка

Чиста дисконтована (поточна) цінність (NPV)

$$NPV = (PV_0 - C_0) + \frac{PV_1 - C_1}{1+i} + \dots + \frac{PV_t - C_t}{(1+i)^t}$$

Якщо $NPV > 0$, то проект вважається вигідним і фірмі слід приймати його до реалізації.

Ефект Фішера полягає в тому, що номінальна процентна ставка змінюється так, щоб реальна ставка залишалась незмінною: $i = i + \pi^e$

Формула дисконтування показує: чим нижча ставка відсотку (i) і менший період часу (t), тим вища дисконтова на величина майбутніх доходів (PV), тим вигідніший проект.